

”Helsagssamleren”

Artikel 4: Brevkort

Af Erik Hvidberg og Lars Engelbrecht

Historien om brevkortene

Østrigeren Emanuel Hermann udgav en artikel i januar 1869, hvor han beskrev sin idé med at udgive et brevkort, som skulle gøre kommunikationen hurtigere, nemmere og billigere samtidig med, at det ville øge den postale trafik. For brugerne ville det blive nemmere at sende korte beskeder (der ikke skulle holdes hemmelige), men fordelene var ikke mindre for postvæsenet: Brevkort ville være lettere end breve og i samme størrelse, så bundtning ville blive lettere, placeringen af værdistempet det samme sted på alle brevkort ville muliggøre en maskinel afstempling, der skulle ikke checkes for ufrankerede forsendelser, der ville ikke være frimærker, som kunne aftages og forsøges genbrugt og endelig slap postvæsenet for at åbne og genlukke uanbringelige forsendelser. Det første brevkort blev udgivet i Østrig-Ungarn 1. oktober 1869 med navnet ”Correspondenz-Karte”.

Hurtigt efter fulgte bl.a. England, hvor brevkortene blev introduceret den 1. oktober 1870, som hurtigt blev en succes med over 75 millioner (!) sendte brevkort det første år. I de danske arkivalier på Postmuseet kan det ses, at der i Danmark netop blev skelet til den engelske succes, og der derefter blev introduceret brevkort (efter bl.a. engelsk forbillede) den 1. april 1871.

Brevkortenes anvendelse i Danmark

De første brevkort i Danmark var blå 2 skilling og røde 4 skilling brevkort. 2 skilling brevkort var bestemt for lokale forsendelser samt indenrigs tryksager mens 4 skilling brevkortene var til indenrigs forsendelser. Prisen for dem var deres pålydende værdi, hvilket betød, at man fik kartonet ”gratis” når man købte et brevkort fremfor et frimærke.

Fra starten i 1871 skulle brevkort – modsat breve - være fuldt ud frankerede. Hvis de var ufrankerede eller kun delvist frankerede blev de ikke udbragt til modtageren med sendt tilbage til afsenderen for en fuldstændig frankering. Dette skyldes ganske simpelt, at brevkortene er åbne forsendelser, hvor meddelelsen kan ses umiddelbart. Der ville derfor være en risiko for, at modtageren ville se meddelelsen på et delvist frankeret brevkort, når den manglende porto skulle indkræves, og modtageren derfor ikke ville modtage det (og betale den manglende frankering). Dette ville være en nem måde at snyde Postvæsenet på, og den gik jo ikke!

I perioden frem til den 1.10.1888, hvor Postvæsenet lod fremstille specielle adressebreve og postopkrævninger var det meget almindeligt at anvende de enkelte brevkort til disse formål, ligesom der findes rekommanderede brevkort og brevkort sendt ekspres.

Brevkortets udformning

Brevkortet er i al sin enkelhed et stykke karton med værdistempel trykt i (typisk) øverste højre hjørne.

Kartonet kan variere meget i tykkelse, kvalitet og størrelse. I Danmark var kartonets størrelse fra starten i 1871 140 x 75 mm, men det blev i fra 1879 ændret til 140 x 90 mm som ønsket af UPU (måske af hensyn til bundtning). Fra 1950 blev brevkortene fremstillet i størrelse 148 x 105 mm. I de tidlige danske udgaver op til 1913 havde brevkortene en ramme rundt på adresse siden. Fra 1905 blev det tilladt at bruge en del af forsiden til andet end adressen, og således findes der fra 1913 brevkort med forsiden opdelt med plads til henholdsvis adresse og tekst. Meget karakteristisk for de danske brevkort er også våbenskjoldet i øverste venstre hjørne.

Helsager er fremstillet med et bestemt formål for øje, fx landsporto 5 øre. Men ved portoændringer blev en del brevkort ubrugelige, da den påtrykte værdi ikke længere passede til portosatserne. Papiret var på dette tidspunkt dyrt – og meget dyrere end arbejdskraft, så derfor findes mange brevkort med tiltryk og overtryk som er lavet i forbindelse med portoændringer. Til de ekstreme tilfælde hører fx et dansk 3 øre brevkort fra 1916, som først blev overtrykt til 5 øre, derefter tiltrykt med 2 øre (ialt 7 øre) og endelig i 1921 blev 2 øre tiltrykket overtrykt med 3 øre (ialt 8 øre). Altså er disse brevkort tre gange sendt tilbage fra posthuse til om-/tiltrykning og tilbagesendt til posthusene.

Værdistempeltet som er trykt på brevkortet følger i Danmark typisk de samtidige frimærker, men der findes dog også speciel helsagsværdistempeltet – fx kæmpehøjen (1936), som ikke findes anvendt til frimærker.

Udgivelsen af brevkort slutter i Danmark i 1989, da efterspørgslen var meget lille, med deraf følgende meget små oplag. Fra 1990 har PostDanmark dog udgivet brevkort med motiver fra frimærker – en form for maximumkort, men også et brevkort.

Hedder det brevkort, postkort eller korrespondancekort?

Kært barn har mange navne, og begrebet brevkort er blevet brugt på lige fod med bl.a. postkort og korrespondancekort, så lad os lige slå fast, hvad vi i dag må sige, er den gældende betydning:

Brevkort – eller helsagsbrevkort – er et stykke karton med påtrykt værdistempel, altså en helsag (se også definitionen i den første artikel).

Postkort er et stykke karton hvorpå der skal sættes et frimærke før det kan sendes – og er dermed ikke en helsag. I Danmark kendes der postkort helt tilbage i skillingsperioden (før 1875) men den store udbredelse kom omkring århundredeskiftet, hvor postkort med billeder blev almindelige. Postkortsamlere er typisk interesserede i den side på postkortet, hvor billedet er, og kalder dette forsiden, mens helsagssamlere er interesserede i adressesiden af brevkortet hvor værdistempeltet er, og benævner dette forsiden.

Korrespondancekort er et foldet stykke karton, med en gummieret kant, som sikrer at kortet kan lukkes. Typisk åbnes korrespondancekort ved at afrive en kanten på de tre sider, som er perforerede. Når korrespondancekort skal nævnes i forbindelse med brevkort, er det fordi de første brevkort i en række lande (bl.a. Østrig) blev kaldt korrespondancekort, og det er naturligtvis med til at bidrage til navneforvirringen.

Endelig bliver der brugt udtryk som ”enkelte brevkort” og ”dobbelte brevkort”, hvor de dobbelte brevkort er to sammenhængende brevkort – altså et brevkort med betalt svar. Netop de dobbelte brevkort vender vi tilbage til i næste artikel.

Illustrationer:

2 skilling brevkort sendt den 5.4.1871 – fire dage efter udgivelsen af brevkort i Danmark. Først kendte anvendelse af et dansk helsagsbrevkort. (artikel4a.jpg)

¼ anna brevkort fra Østindien anvendt som indkaldelse til et missionærmøde. I enkelte tilfælde anvendte man dobbelte brevkort hertil, hvor spørgeskortet var den trykte indbydelse, og svarkortet blev brugt som tilmelding til det pågældende arrangement (artikel4b1.jpg OG artikel4b2.jpg)

8 øre brevkort anvendt som adressebrevkort til Sverige. Indtil 1.10.1888 var det meget almindeligt at bruge brevkort til adressekort. Efter 1.10.1888 skulle Postvæsenets egne formularer bruges til dette formål. (artikel4c.jpg)

5c brevkort fra Belgien opfrankeret med 5c sendt til København. Den påtrykte meddelelse om at søndagsudbringning ikke ønskes er udstreget, og tilsvarende afrevet af det tilsvarende frimærke. (I perioden fra 1 juni 1893 til oktober 1914 var alle belgiske helsager og frimærker forsynes med en to-sproget "etiket" herom). (artikel4d.jpg)